

Om H. P. Hanssens Mindefond

af *Jes P. Caspersen*

H. P. Hanssens Mindefond er en af de store danske fonde i Sønderjylland. Næstformanden, fhv. amtskontorchef Jes P. Caspersen har bladet i protokollerne og beretter, hvorledes fondens arbejde gennem årene har været et spejl af det nationalpolitiske klima i landsdelen.

Baggrund og formål

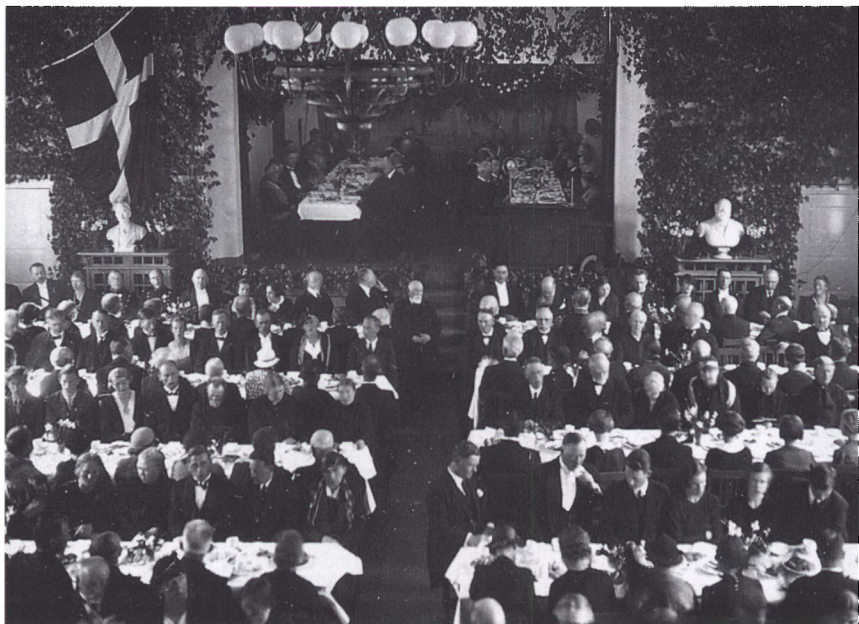
Det var den 27. maj 1936. En dejlig forsommerdag. Alt åndede liv og grøde. Og så løb det pludselig fra den ene til den anden: »Har du hørt det? Hans Peter Hanssen er død«. »Hans Peter Hanssen er død«. Det lød ufatteligt. Vi havde jo lige set ham ved kongemodtagelsen på havnen i Aabenraa. Vi havde lige hørt om slutningen af den bitre strid mellem Flensborgfolk og H. P. Hanssensfolk – synliggjort ved H. P. Hanssens deltagelse i den store Grænseforenings årsmøde, der symbolsk for sammenholdet mellem alle danske under truslerne mod grænsen for første gang var henlagt til Aabenraa.

Det føltes uvirkeligt, at vi netop i denne tid ikke mere kunne regne med, at han fulgte med i alt det, der var sat i gang til imødegåelse af de aggressive toner fra tysk side: Ungdommens opslutning i tusinder bag Det unge Grænseværn ikke alene i Sønderjylland, men over hele landet, oprettelsen af organisationen Grænseegnens danske Samfund, der efterhånden omfattede alle voksne danske i det, der kaldtes »Den truede Firkant«.

Hans begravelse blev vel en af de største, der nogen sinde er udgået fra Sct. Nicolaj kirke. Hundreder og atter hundreder – deriblandt mange, mange unge – fulgte ham gennem Aabenraa bys gader. Også vi var med.

Hans og hans hustrus beskedne mindetavler på gravstedet bag kapellet på kirkegården minder om de to betydningsfulde mennesker, hvis gerning aldrig vil blive glemt.

Under mindehøjtideligheden på Folkehjem, hvori statsminister Th. Stauning og repræsentanter for alle betydende kredse deltog, blev det meddelt, at staten ville rejse et mindesmærke (det der står i anlægget ved amtshuset i Aabenraa), og at der ville blive søgt samlet midler til oprettelse af en mindefond bærende H. P. Hanssens navn. En fond, der kunne bidrage til at sikre den grænse, der kun var 16 år gammel, og som netop nu var under hårdt pres fra tysk side. Man må her huske på, at grænsen fra 1920 aldrig var blevet anerkendt af mindretallet. Anerkendelsen kom først i 1945 efter Tysklands næste tabte krig.

Efter H. P. Hanssens jordefærd den 30. maj 1936 var der kaffebord på Folkehjem. Statsminister Stauning var fint placeret ved bordet til venstre på scenen. Ved denne lejlighed blev det meddelt, at staten ville rejse et mindesmærke for H. P. Hanssen, og at der skulle søges oprettet en »mindefond«. Foto Nordisk Pressefoto fra Vilh. La Cours samling i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Nordslesvig var i 1920 og i årene derefter mærket af, at landsdelen havde været igennem 6 års krig og efterkrigstid med store personlige og økonomiske vanskeligheder til følge. Fra mindretallets side søgte man at give grænse-
 dragningen skylden herfor. Det første fremstød sattes ind under den første
 landbrugskrise i midten af tyverne ved oprettelse af »Kreditanstalt Vogelge-
 sang« med rigstyske midler. Formålet var først og fremmest at sikre jord i
 tysk eje til støtte for grænservisionskravet. Med samme mål for øje arbejdedes
 der for opnåelse af størst mulig autonomi for tysk skolevæsen bl.a. ved
 oprettelse af privatskoler ved siden af de offentlige tyske skoler, der var det
 danske tilbud til mindretallet. Dette sidste tog særlig fart efter nationalsocialis-
 mens magtovertagelse i Tyskland.

Det tyske pres kaldte nu på danske afværgeforanstaltninger. Meget blev sat i
 gang. Lad mig nævne oprettelsen af foreningen Landeværnet i januar 1927 med
 støtte til danske landmænd, der var i krise, og oprettelsen af en række offentlige
 støtteforanstaltninger – såsom Sønderjydsk Hypotheklånefond, Jordfordelings-
 kommissionen (med oprettelse af nye brug for øje), rentelepelseslove og meget

andet. Og som en umiddelbar reaktion mod forstærkede trusler mod grænsen i foråret 1933 den før nævnte sammenslutning Grænseegnens danske Samfund og foreningen Det unge Grænseværn, der betød en mobilisering af ungdommen i et hidtil uset omfang. Bag alt dette mærkedes H. P. Hanssen som igangsætter og trækkende i de mange tråde, der skabte et fællesskab over alle partigrænser. Alle var med. Det var midt i denne højspændte situation, der prægede den enkeltes hverdag, at H. P. Hanssen pludselig og uventet døde, og det var dette danske arbejde, den foreslåede mindefond skulle støtte.

Den store landsdækkende indsamling sattes omgående i gang, og uanset de stadig tyngende økonomiske forhold lykkedes det i løbet af få måneder at samle 822.785 kr. på 17.836 lister fra hele landet.

En særlig indtægt kom fra et frimærke, som postvæsenet udsendte med en overpris på 5 øre. Den spændte situation gav sig her udtryk i, at der fra rigstysk side fremkom protester og henstillinger til filatelister om at undlade at samle på disse mærker på grund af formålet med overprisen.¹

Endnu i 1936 mærkede man dog sporene af de gamle modsætninger mellem danske indbyrdes. Således skrev Martin Hammerich til P. A. Callø (begge senere medlem af fondens aktionsudvalg), »at indsamlingen i Tønder amt ikke svarede til forventningerne«. »Vi har kunnet spore, at vesteregnens gamle kølighed overfor H. P. Hanssen ikke har fortaget sig helt«.

Den 21. februar 1937, på H. P. Hanssens fødselsdag, blev det indsamlede beløb overgivet til den samme dag oprettede fond: »H. P. Hanssens Mindefond«. I vedtægten blev fastslået, at fonden skulle være en selvejende institution med hjemsted i København. »Formålet er«, hedder det, »i overensstemmelse med H. P. Hanssens livsgerning at styrke danskheden ved vor sydgrænse ved at yde støtte til påtrængende opgaver, der ligger udenfor bestående foreningers rammer eller økonomiske evner«.

Fonden ledes af en bestyrelse på 15 medlemmer, hvoraf de sønderjyske foreningers bestyrelser vælger hver et medlem. Iflg. den oprindelige vedtægt skulle statsministeren vælge 4 medlemmer – derunder formanden og hovedkassereren, der begge skulle have bopæl i København.

Denne sidste bestemmelse er nu bortfaldet i forbindelse med den meget gennemgribende revision af vedtægterne, som fondens daværende formand, H. P. Hanssens barnebarn Gudrun Refslund Thomsen, gennemførte i 1987 som følge af de helt ændrede forhold, herunder en ny fondslovgivning. Således er bl.a. det nedenfor omtalte særlige aktionsudvalg ophævet og dets beføjelser overdraget til fondens forretningsudvalg.

I den oprindelige vedtægt fandtes følgende bestemmelse i afsnittet vedr. fondens administration: »Endvidere vælger bestyrelsen årligt blandt de i Sønderjylland bosiddende medlemmer et aktionsudvalg på højst 5 medlemmer, som i til-

Dringende Warnung!

Achtung, Sammler!

Achtung, Händler!

Vor kurzem sind drei dänische Wohlfahrts-Briefmarken zu 5, 10 und 15 Öre mit dem Bilde der Düppel-Mühle in einem Block erschienen. Der mit diesen Blocks zur Erhebung kommende Zuschlag von je 15 Öre soll einem „H. P. Hanssen-Gedächtnis-Fonds für die

dänische Propaganda im ehemaligen Herzogtum Schleswig“

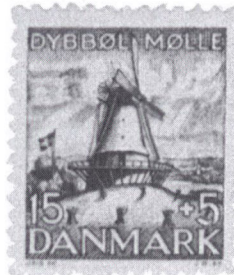
zufließen. Diese Summen werden mithin einem gegen den Bestand des Deutschen Reiches gerichteten Zweck dienstbar gemacht, denn anders ist die „Propaganda im ehemaligen Herzogtum Schleswig“ nicht zu verstehen.

Deutsche Sammler und Händler!

Niemand stelle deutsches Geld für einen solchen Zweck zur Verfügung! Wir ersuchen um **ausnahmslose Ablehnung** dieser Sondermarken. Kein deutscher Händler darf diese Serie anpreisen oder besorgen, und kein Sammler darf Geld dafür hergeben.

Wir bitten um möglichst schnelle und weitgehende Verbreitung dieser Warnung.

Kapitalen til H. P. Hanssens Mindefond blev tilvejebragt gennem en landsdækkende folkeindsamling i november 1936. I januar 1937 udsendte postvæsenet desuden specielle sønderjyske frimærker med billede af Dybbøl Mølle. De blev solgt til en overpris på 5 øre pr. styk, som tilfaldt Mindefonden. Frimærkerne fremkaldte en »Dringende Warnung« fra rigstysk side: Tyske filatelister skulle ikke købe disse mærker, som tjente »dansk propaganda i det tidligere [tyske] hertugdømme Slesvig«, og som var rettet »mod det tyske riges beståen«. Privateje.

fælde, hvor hurtig handling er påkrævet, og indbyrdes enighed opnås, er bemyndiget til i årets løb at træffe bindende dispositioner angående vedtægtsmæssig anvendelse af indtil halvdelen af fondens budgetterede renteindtægter for det pågældende år eller – under forudsætning af bestyrelsesbeslutning – over yderligere disponible beløb. Aktionsudvalget vælger selv sin formand.«

Når denne bestemmelse særlig fremhæves, er det, fordi aktionsudvalget i de første mange år traf de allerfleste betydningsfulde beslutninger om ydelse af støtte næsten selvstændigt, og udenom den samlede bestyrelse.

Til medlemmer af det første aktionsudvalg valgtes folketingsmand J.P.Nielsen, Dynt, og amtmand Kresten Refslund Thomsen (begge tillige medlemmer af Sprogforeningens bestyrelse), direktør for Sønderjyllands Kreditforening P.A.Callø, Haderslev, gdr. Hans Andersen, Kongsbjerg (formand for Landeværnet), og direktør Martin Hammerich, Tønder (direktør for Sønderjydsk Hypotheklånepfond og tillige sekretær i Jordfordelingskommissionen for Sønderjylland). Efter Hammerichs alt for tidlige død i april 1940 efterfulgtes han af gårdejer Marten Refslund Poulsen, Bovlund. Andre ændringer i sammensætningen skete først i midten af halvtredserne, og da var udvalgets betydning ikke mere så påkrævet.

Det var således et udvalg med indgående kendskab til nordslesvigske forhold og et omfattende personkendskab til folk i alle dele af landsdelen. Til formand valgtes P.A.Callø. Samtidig var der taget hensyn til, at der kunne blive et samspil mellem medlemmerne af aktionsudvalget og de foreninger eller institutioner, de repræsenterede.

I fondens forretningsorden bestemmes bl.a.: »Om fondens bevillinger må intet offentliggøres eller meddeles videre uden bestyrelsens vedtagelse. Formanden kan bestemme, at enkelte sager på grund af deres særlige karakter ikke skal anføres på den dagsorden, der udsendes, men der skal da i denne bemærkes, at sådanne yderligere sager foreligger«. Disse bestemmelser viser, hvilken vægt man i den spændte situation lagde på at opretholde den dybeste lukkethed omkring fondens virksomhed.

Indenfor denne artikels rammer er det ikke muligt at give en samlet redegørelse for fondens virksomhed i alle de forløbne over 50 år. Der skal derfor alene fortælles om de ganske særlige forhold i de første 15-20 år, således som de fremgår fortrinsvis af aktionsudvalgets protokol.

Jordspørgsmålet

Allerede den 8. maj 1937 trådte aktionsudvalget sammen, og arbejdsgrundlaget blev beskrevet i protokollen: »Man var enige om, at udvalget indtil videre skal

koncentrere sin interesse om det egentlige grænseområde (de sydlige sogne) og her fortrinsvis jordspørgsmålet«.

Der er foran ganske kort peget på jordkampens genopdukken i midten af tyverne. Fra dansk side havde man anset den for afsluttet med Genforeningen, men indsats af rigstysk kapital og den økonomiske krise skulle som nævnt nu skabe grundlag for de tyske grænseflytningsbestræbelser. Den allerførste sag i protokollen fortæller meget malende om den daværende situation og om den absolutte tavshed omkring udvalgets arbejde. Den skal derfor gengives udførligt fra protokollen:

»Sag nr. 1. Andragende fra borgmester, landsretssagfører Holger Jepsen [Tønders nyvalgte første danske borgmester] og bankdirektør Johan Paulsen, Tønder, om et tilskud på indtil 15.000 kr. til køb af ejendomme, der er nødvendige til udvidelse af Kjærby's tæppefabrik i Højer. Kjærby, som ønsker at flytte (fabrikken beskæftiger 100 mand, hvoraf 80 danske fra Højer) andetsteds hen, har overfor de to herrer stillet erhvervelsen af de pågældende grunde til takseret pris som betingelse for fabrikkens forbliven i Højer. Hans frist udløber den 10. ds. ... Såfremt grundene erhverves, er Kjærby beredt, og fabrikken vil blive udvidet, hvorved planen om en flytning indenfor en overskuelig tid bortfalder.

Da det omhandlede tilskud skønnes at føre de to herrers grundige bestræbelser for en positiv afslutning af en for Højers danskhed vital sag til et gunstigt resultat, vedtog udvalget enstemmigt at bevilge indtil 15.000 kr. som tilskud til erhvervelse af de for fabrikkens udvidelse nødvendige grundstykker (del af politisk overpris).

Beløbet udbetales til sin tid til bankdirektør Paulsen, der for Mindefonden må gøre rede for dets anvendelse. Der er enighed om, at det ikke må omtales udenfor Mindefondens kreds, og de to herrer selv må afgøre, om hvorvidt det er opportunt at underrette Kjærby om, hvorfra pengene stammer«.

Planen lykkedes. Kjærby forblev i Højer. Den for Højer store arbejdsplads bevarede og var direkte medvirkende til, at danskheden styrkedes, og at Højer kommune mange år efter fik dansk flertal i kommunalbestyrelsen. Den ydede bistand blev senere betalt tilbage med den forudsætning, at beløbet anvendtes til andre formål i Højer.

Udvalget havde kunnet handle hurtigt, og sagen viste, hvor vigtigt det var, at en lille kompetent kreds kunne træffe en afgørelse uden offentlighed. Ikke engang modtageren *skulle* have noget at vide.

Allerede to måneder senere forelå et andragende, der viser en anden side af den øjeblikkelige nationalpolitiske situation. Sagen gav anledning til en drøftelse af det ønskelige i at staten i større omfang end hidtil støttede kulturelle og sociale opgaver med national sidevirkning. Den fik også Callø og Refslund

Thomsen til at efterlyse en oversigt over samtlige foreliggende opgaver med oplysning om, under hvilke organer deres løsning henhørte.

Det var en ansøgning om støtte til gennemførelse af en børnelejr på Lille Okseø i Flensborg fjord for sønderjyske børns ferieophold i ugerne 22. juli til 5. august 1937. I protokollen hedder det: »Efter en længere drøftelse vedtog man i betragtning af, at H. P. Hanssen havde været virksom for statens erhvervelse af øen, ligesom han i høj grad havde været virksom deltager i socialt hjælpearbejde i Sønderjylland samt til, at man fra tysk side arbejdede på at vinde tilslutning til børnerejser til Tyskland (i øjeblikket skal der være 1100 nordslesvigske børn i Riesengebirge) at bevilge 2.000 kr. til lejren«.

I de følgende år behandlede først og fremmest en række ansøgninger om støtte til sikring af jord i dansk eje, hvor der var fare for overgang til tysksindede, eller hvor tysksindede ejere ønskede at afhænde deres ejendom, uanset om køberen evt. var dansk. Det var sager, hvor støtte fra anden side ikke kunne opnås, fordi der var tale om en overpris. I en enkelt sag (25.10.37) om en meget stor ejendom blev A. P. Møllers fond inddraget med et betydeligt beløb. Men man var klar over, at midlerne i mange tilfælde måtte anses for tabte, fordi priserne blev presset i vejret. Nu og da blev det noteret som begrundelse: »Tysk køber« eller »Vogelgesang parat«. Det medførte, »at købesummen holdes i en pris, som på grund af den nationale kappestrid ligger væsentlig over værdien«. Begrundelsen blev tillige gentagne gange anført med følgende: »Under hensyn til den væsentlige betydning, det ville have direkte eller indirekte for danskheden i området, bevilgedes det nødvendige«, med tilføjelse af følgende: »Fra midlerne a fonds perdus«, dvs. tabte beløb.

Blandt de områder, der her kom i betragtning, var som før nævnt først og fremmest de sydligste sogne - navnlig Burkal og Holbøl sogne. Om danskheden i Hokkerup hedder det (20.10.37): »er svag og der råder en pessimistisk stemning«. Nu og da noteres det, at handelen er kommet i stand ved en lokal mellemmand, der formelt optræder som køber, ligesom der ved købet af en stor ejendom noteres en aftale med sælgeren om, at handelen ikke må omtales før efter en aftalt frist.

Et ofte anvendt udtryk er: Sælgeren er »tysk blakket« eller »dansk blakket«, dvs. udtryk for en uklar nationalpolitisk holdning med hældning til enten tysk eller dansk side.

Alt i alt fortæller de mange sager af denne karakter tydeligt om den betydning, man fra begge sider tillagde besiddelsen af jord og også, at jordkampen kunne påvirke priserne. De fortæller ligeledes, at man fra ledende danske kredse, typisk medlemmer af det lokale Danske Samfunds bestyrelse, fulgte med i alle sognets anliggender. Bl.a. viste det sig i et tilfælde, hvor en mand, der havde fået hjælp til erhvervelse af en ejendom på tyske hænder, nogle år

senere solgte denne til en blakket. Det vakte en så stor lokal forargelse, at aktionsudvalget blev underrettet, og manden blev derefter opfordret til at betale den ydede støtte tilbage. Det skete.

Men ikke alene jordbesiddelse tillagdes betydning. Der bevilgedes således den 13. dec. 1937 et lån til en dansksindet håndværker, der ønskede at etablere sig i et af de sydligste sogne. Det skete »ud fra ønsket om at skabe muligheder for en dansk håndværker dér«.

Andre opgaver

Selv om udvalget i sin programerklæring først og fremmest lagde vægt på jordspørgsmålet, påtog man sig også andre opgaver. Således behandlede den 13. dec. 1937 et andragende af en helt anden karakter. Sprogforeningens bestyrelse, af hvilken som nævnt både J.P.Nielsen og Refslund Thomsen var medlemmer, havde efter den sidstnævntes forslag fattet en plan om oprettelse af et nationalt sekretariat med cand. mag. Troels Fink som leder. Opgaven skulle være at samle oplysninger af betydning for det nationale arbejde, herunder også nye felter. Man ønskede en aftale over 5 år. Udgiften skønnedes ikke at overstige 12.000 kr. Der bevilgedes 6.000 kr., dog med bemærkning om, »at fonden normalt ikke disponerer over midler til opgaver af mere varig karakter«.

Fra mødet den 19. nov. 1938: »Fra Danske Samfund i Aabenraa søges om tilskud til antagelse af en duelig mand til at udarbejde og holde a jour en fortegnelse (kartotek) over alle danske i Aabenraa og udføre dermed beslægtede opgaver«. Sagen udsattes, men behandlede endeligt et år efter, da der forelå et andragende fra såvel Danske Samfund i Aabenraa og Haderslev om oprettelse af et dansk kontor. Projektet blev bevilget.² Der skulle føres tilsyn med kontorets virksomhed af hhv. Refslund Thomsen, Callø og J.P.Nielsen. Refslund Thomsen overgav samtidig sit hverv til Troels Fink.

af tilsvarende karakter er en bevilling den 11. sept. 1940 til et medlemsblad, som de sønderjyske Danske Samfund havde taget initiativ til »under hensyn til den betydning et sådant tidsskrift vil have for styrkelsen af den nationale interesse«. Bladet udkom gennem nogle år. Tanken om et sådant tidsskrift blev i 1956 genoptaget af de sønderjyske Danske Samfund i samarbejde med Sønderjydsk Idrætsforening, Det unge Grænseværn og de danske ungdomsforeningers 6 hovedkredse. Der bevilgedes den 3. maj 1956 6.000 kr.. Bladet blev udgivet af redaktør Kaj Edvard Larsen under navnet »Nord * Syd«.

Den 31. januar 1939 bevilger bestyrelsen 4.000 kr. til en privatskole i Lade-

lund i Sydslesvig, men ellers har man i hovedsagen holdt sig alene til nordslesvigske opgaver.

Af andre enkeltstående tilskud skal nævnes en bevilling i juni 1941 til oprettelse af et docentur i Sønderjyllands historie ved Aarhus Universitet med Troels Fink som leder. I 1952 blev ydet tilskud på 6.000 kr. til oprettelse af et børnehaveseminarium i Aabenraa. Begrundelse: »Der er mangel på børnehavelærere i Sønderjylland, hvor der er et stort antal danske børnehaver, delvis oprettet som modvægt til tyske børnehaver. Det må anses for meget ønskeligt, at det omhandlede børnehaveseminarium opføres i Sønderjylland«.

Den 29. april 1939 drøftede den samlede bestyrelse, hvorledes man principielt skal stille sig til ansøgninger om støtte til udgivelser af f.eks. historiske afhandlinger og erindringer. Man var enig om »i overensstemmelse med H.P.Hanssens stilling til historien og til Historisk Samfund for Sønderjyllands betydning for dette sønderjyske arbejde og til, at der fra tysk side ydes meget til dette arbejde, at dette skal være med i billedet«. I overensstemmelse hermed er der gennem årene jævnligt ydet støtte til sådanne opgaver.

Valgkampstøtte

I foråret 1939 skulle der være valg til rigsdagen. Den tyske agitation for et resultat, der skulle påkalde rigstysk opmærksomhed, blev under parolen »Wir wollen heim ins Reich« stadig mere pågående og følte som en klar trussel. Det gav grundlag for en dansk samling hen over alle partigrænser. Mindefonden bevilgede således 2 x 5.000 kr. til støtte for den danske agitation og 3.000 kr. til et dansk kontor i Aabenraa med samme formål. Valget blev – som bekendt – at ligne ved en fornyet bekræftende dansk folkeafstemning og en så stærk tilkendegivelse, at den var medvirkende til at heller ikke besættelsen førte til en grænseflytning trods mindretallets store forventninger.

I 1941 skulle der i overensstemmelse med gældende lov afholdes kommunale valg. Skatterestancer kunne dengang medføre slettelse af valglisten, så man ikke kunne afgive sin stemme. Fra Danske Samfunds side var man opmærksom på, hvilken uheldig indflydelse på resultatet dette kunne få i den øjeblikkelige situation. Mange steder samledes der derfor ind til dækning af sådanne restancer, andre steder tilbød Danske Samfund arbejdsgiverne lån til dækning af deres danske arbejdes evt. restancer. Men det var ikke altid nok, og fra Mindefondens side stilledes derfor 10.000 kr. til rådighed i tilfælde, hvor lokale midler ikke rakte til. Valget blev imidlertid afløst i sidste øjeblik over hele landet efter pres fra besættelsesmagten.

Situationen gentog sig året efter, men også dette valg blev aflyst, medens valg til de kommunale råd i 1943 alene blev aflyst i Sønderjylland. De midler, der var lagt ud inden aflysningen, refunderedes af Mindefonden, hvor der var behov for det.

Forsamlingshuse

Udover disse foran nævnte opgaver blev støtte til oprettelse og navnlig bevarelse af forsamlingshuse efterhånden den helt overvejende del af fondens virksomhed.

Et andragende af den art behandledes første gang i et møde den 19. november 1939. Det var Broager sogns forsamlingsgård, der fik 2.000 kr. til sikring af dens fortsatte brug for danske i sognet: »Der var fare for ejendommens salg til tysk side« hedder det som begrundelse. Men der tilføjes: »Støtte til forsamlingshuse kan kun undtagelsesvist ydes«.

Notatet kan undre, da netop H.P. Hanssen havde været endda meget virksom for oprettelse af forsamlingshuse landsdelen over. Men på det tidspunkt har man formentlig vurderet jordspørgsmålet som det væsentligste. Det skulle dog vise sig, at denne holdning ikke varede ret længe. Allerede i 1941 bevilgedes 6.000 kr. til Aarø forsamlingshus, 20.000 kr. til Tønderhus, 22.500 kr. til Brede forsamlingshus og 10.000 kr. til Kegnæs. I den følgende tid kom der flere ansøgninger – dels om tilskud til opførelse af nye huse, dels om støtte til nødvendige forbedringer af sanitære- og køkkenforhold.

Der var ikke altid idyl i bestyrelsen. Således kritiserer stationsmester Alf. Kristensen, Bylderup Bov i et møde den 26. marts 1942, hvad han kalder »aktionsudvalgets egenmægtighed«, og at man kun én gang årligt bliver underrettet om dets beslutninger. Callø forsvarer muligheden for at træffe hurtige afgørelser og får medhold heri. I samme møde påtaler Alf. Kristensen forsamlingshushjælpens omfang. Det fører til en brevveksling mellem Hans Andersen og Callø, hvor Hans Andersen finder anledning til at skrive således: »Jeg har aldrig været imod, at man bygger forsamlingshuse på udsatte steder. Men hvis alle pengene bruges til forsamlingshuse, vil andre opgaver hurtigt blive placeret på en tilbageliggende linie for Mindefondens medlemmer. ... Landeværnet kunne godt have brug for Mindefondens bistand, men her er altså andet i første linie«. Callø svarer lidt undskyldende og tilføjer: »Tilskud kan være demoraliserende, om der ikke samtidig bringes betydelige ofre fra den kreds, der skal benytte huset«.

Denne tankegang blev fulgt ved de mange senere ansøgninger om støtte til forsamlingshuse. I hver enkelt sag har man lagt vægt på, at der var lokale

Mange forsamlingshuse har i årenes løb fået støtte fra H. P. Hanssens Mindefond, også forsamlingshuset i Brede. Huset blev opført i 1907 og senere udvidet flere gange. Foto fra de første år i Historiske Samlinger for Sønderjylland.

tilskud, og man har ønsket oplysninger om husenes brug til f.eks. møder, lokale generalforsamlinger, gymnastik, amatørteater m.v.

Der er ikke ret mange forsamlingshuse, der ikke på et eller andet tidspunkt har fået støtte en eller flere gange. Dog er det ikke her muligt at give en oversigt over samtlige bevillinger. I stedet skal der fremdrages nogle bevillinger, hvor der blev givet særlige begrundelser, som fortæller noget om de pågældende egne nationalpolitiske forhold.

Da der i et møde den 13. februar 1942 bevilges yderligere 10.000 kr. til et forsamlingshus på Kegnæs, sker det »under hensyn til den vanskelige situation danskheden var kommet i siden Genforeningen, hvorfor oprettelse af et forsamlingshus måtte anses for i høj grad ønskelig«³.

Om Fårhuseggen hedder det i protokollen: »I betragtning af danskhedens stilling og befolkningens ydeevne anses det for tilfredsstillende, at der er indsamlet 937 kr. af ungdoms- og idrætsforeningen og andre bidrag på 3.450 kr.« (1942)

Om Sdr. Vilstrup siges følgende: »Under hensyn til de vanskelige forhold i sognet, at der er indsamlet 23.000 kr., og at Grænseforeningen har ydet 12.000 kr., ... bevilges 7.000 kr.« (1943).

Den 22. dec. 1945 får Notmark forsamlingshus 10.000 kr. udover tidligere bevilgede 5.000 kr. »under hensyn til at der i sognet findes et talstærkt og aggressivt tysk element. I 1939 169 tyske stemmer«.

Om Øster Gasse kan det undre, at der i 1946 bevilges 5.000 kr. »under hensyn til at Øster Gasse har været et af de svage punkter på egnen i national henseende«. Samme dag anbefales støtte til Skelde forsamlingshus, »da tyskheden har haft en meget stærk stilling i Skelde og tildels endnu«.

På den anden side noteres det, at en ansøgning fra Københoved og en fra Lintrup får rent afslag: »Da det er en nationalt stærk egn, må man klare sig selv«.

Med de ændrede forhold på det nationalpolitiske område hen mod slutningen af 50'erne forsvandt de foran nævnte betragtninger om den nationalpolitiske situation på egnen.

Spørgsmålet om støtten til forsamlingshuse contra andre opgaver blev drøftet flere gange. Senest i bestyrelsesmødet i april 1991, hvor flere bestyrelsesmedlemmer tilkendegav, at »fonden bør tilstræbe, at tilskud til forsamlingshuse prioriteres højere end andre. Der udspandt sig en livlig og positiv debat om dette emne«, noterer referatet. I 1939 hed det modsat, »at støtte til forsamlingshuse kun undtagelsesvis kan ydes«.

Forskellen er slående, og den udtrykker vel, at de nationale afværgeforstaltninger oprindeligt måtte lægge beslag på langt de fleste midler. Da 1920-grænsen var anerkendt i 1945, og de nationalpolitiske modsætninger havde fortonet sig, blev der plads til andre former for støtte. Nu kunne støtte ydes ud fra ønsket om at skabe de bedst mulige virkemidler for dansk folkeligt arbejde uden brod mod andre. Det er et arbejde, som stadig vil være påkrævet for at styrke bevidstheden om samhørigheden som et dansk folk.

NOTER

Artiklen bygger på H.P.Hanssens Mindefonds arkiv i landsarkivet i Aabenraa (Foreningsarkiver nr. 20).

Litt.: H.P.Hanssens Mindefond 1937-1987 (privattryk, 1987, 7 sider).

1. Se Gudrun Refslund Thomsen i pjese udsendt i forbindelse med en jubilæumsindsamling i 1985/86.

Ved fondens 50 års jubilæum i 1987 blev der foretaget en indsamling til styrkelse af kapitalen for derved at øge dens muligheder for at yde støtte fremover. Denne indsamling og jævnlige hensættelser gennem en årrække har betydet, at formuen pr. 31.12.1990 udgør 2.893.112 kr..

Administrationsudgifterne er minimale (5.895 kr. i 1990), og overskud efter hensættelse til skat 265.000 kr.

2. Bevillingen skete under forudsætning af, at der blev oprettet en retshjælp for ubemidlede medlemmer. I mellemtiden var der allerede oprettet den betingede retshjælp i Aabenraa, hvor det tilmed lykkedes at opnå Justitsministeriets godkendelse og dermed statsstøtte.
3. På amtskontoret i Aabenraa havde vi på dette tidspunkt en omfangsrig sag vedrørende vandløb nr. 13 i Kegnæs sogn. Kort fortalt følte en hr. M., der var tysksindet, sig gået så nær ved det offentliges behandling af en tvist om dette vandløb, at han rejste et utal af klager ikke alene til amtsrådet, vandløbsvæsenet og amtet, men også til ministeriet i København. Lokalt opnåede han medhold hos andre beboere, der sluttede sig til mindretallet, stemte tysk ved valgene og tilmed skabte grundlag for en tysk privatskole. Både stemmerne og skolen er borte nu.

